



**Mara Maret Aronovich:** „Õpilane, kes ei ole võimeline mõistma õpikute ja keerukama mõttekäigu keelt, jääb igavesti harimatuks. Kes ei saa alg- ja põhikoolis matemaatikas põhja alla, on sama hästi kui võimetu omandama gümnaasiumikursust, rääkimata juba kolledži omast.”

# Ameerika Ühendriigid reformivad haridust

**M a r a M a r e t A r o n o v i c h**

Ajakirjanik

**On üks asi, milles Ühendriigid on maailmatasemest kurvastavalt kaugel, ja see on üldharidus. Asi on läinud isegi nii hulluks, et hoiatavad hääled kuuluvad – kui riigi üldhariduse taseme tõstmiseks midagi ette ei võeta, on Ameerika tehnoloogiline kuldajastu õige varsti öhtul ning koos sellega ka superjõu päevad.**

Kui miski teenib ära epiteedi „maailmatasemel”, siis mõeldakse vargsi ka: nagu Ameerikas – ja päris tihti põhjusega. On ju paljud tänapäeva suursaavutused, eriti tehnilised, alates autost ja hõõglambist ning lõpetades arvutite ja kosmosesüsteemidega, sündinud USA pinnal tänu selle maa ajudele. Kui mõni teine riik teatud valdkonnas silmad ette annabki, siis Ameerika kui tehnoloogiakuninga mainet see marrastanud ei ole. Pärast Teise maailmasõja lõppu, mil algas Ameerika poliitiline ja majanduslik tähelend, võidi uhkust tunda maailma kõige paremini haritud ja kõrgemini kvalifitseeritud tööjõu üle, tänapäeval seisab superriik ses osas 12. kohal.

Ometigi ei saa öelda, et USA-s poleks juba tükk aega tegeldud üldharidustaseme tõstmise ja koolireformiga. Pea iga president on valimiskampaania ajal

töötanud haridusreformi ja õige mitu neist on ka ellu viidud. Esimene suur reform toimus 1965. aastal, mil lõpetati rassiline eraldatus rahvakoolides. Kuigi valgenahaliste ja afroameerika laste segamine kooliseinte vahel ei kulgenud valutult, on desegregatsioon pöördumatu fakt ja kannapööre minevikku välistatud. Samal aastal tehti algust *Head Start* („Varane start”) programmiga, mis kujutas endast kaheksanädalast suvelaagrit kehvadest peredest pärit kolme- kuni viieaastastele lastele.

## Lepingukoolide tulek

Järgmine haridusmaaväring toimus 1980. aastal, mil avaldati aruanne üldhariduse olukorrast pealkirjaga „Rahva tulevik on hädaohus”. Dokument, mis sisaldas võrdlusandmeid Ameerika ja teise-

te arenenud riikide laste haridustaseme kohta põhiainetes, seadis Ameerika õige halba valgusse. Järgnes kümme aastat küllaltki viljatut pisi- ja pealtparandamist. Märkimist väärib vahest ainult 1981. aastal Kongressis vastuvõetud varase stardi seadus, mis ülendas suvelaagrit aastaringseks programmiks, mille raames anti lastele lugemise ja arvutamise algteadmisi.

*Status quo*'st tõukas end 1991. aastal lahti Minnesota osariik, võttes esimesena USA-s vastu lepingukoolide (*Charter schools*) seaduse. Sedamoodi koolide mõttega (ka termin pärineb temalt) tuli juba 1974. aastal välja Uus-Inglismaa haridustegelane Ray Budde, kes jõudis järeldusele, et lastele ei saa head haridust anda koolides, mille juhatajatel ja õpetajatel puudub sõnaõigus ainekava-

de ja õppemeetodite üle. Budde meest olid kohapeal töötavad pedagoogid ainsana kompetentsed otsustama, mida ja kuidas lastele õpetada. Õpilaste ees seisev koolmeister teab valitsusasutuse bürokraadist paremini, millest konkreetsele klassil vajaka jääb ja kuidas teadmiste tühimikku täita. Budde pakkus ka lahenduse. Õppetase tõstmise eesmärgil sõlmib kool osariigiga lepingu, milles näidatakse täpselt ära teed ja viisid, kuidas paremaid tulemusi saavutatakse. Vastutasuks saab kool vabad käed oma programmide kujundamiseks ning lisasummasid tekkivate vajaduste katteks. Leping sisaldas aga ka sätte, et kui kool lubatud resultate ei saavuta, siis leping lõpetatakse.

### Keegi ei tohi maha jääda

Nagu enne Buddet tuhandeid kordi kogutud, pole ükski prohvet kuulnud omal maal ja ajal. Kulus 14 aastat, enne kui hädaohus tulevikuga rahvale meenus Budde lepingukoolide idee. Meeldetuletajaks oli New York Times. Kolm aastat pärast seda võttiski Minnesota osariik esimesena kursi lepingukoolidele. 2003. aastaks oli Minnesotast eeskuju võtnud juba 39 USA osariiki. Kümme osariiki on aga tänini põhimõtteliselt lepingukoolide vastu. Enamikus osariikides kehtivad lepingukoolide arvu piiravad seadused, ja seda traditsioonilise rahvakooliinstituutsiooni kaitseks. Sestap pole presidendi kandidaatide valimisagendast kadunud lubadus tõsta Ameerika rahvakoolide taset. President George W. Bush jõustas seaduse „Ükski laps ei tohi teistest maha jääda“ (*No Child Left Behind*), millel on asjatundjate arvates kaks puudust. Esiteks, mahajäämuse vältimiseks saab selle reformi raames piirduda minimaalsete nõudmistega. Teiseks, kuigi koole, mis noid minimaalnõudmisi ei täida, karistatakse, ei eksisteeri ergutusüsteemi koolidele, kes silmapaistvaid edusamme teevad. Lisaks sellele on mõned osariigid oma nõudmiste taseme karistuste vältimiseks nii madalale viinud kui üldse võimalik. Näiteks sooritas 2005. aastal 87% Tennessee osariigi abiturientidest osariigi matemaatikaeksami. Kui samadele lastele pandi aga ette föderaalstandardite alusel koostatud ülesanded, sai läbi vaid 21%. Nii ongi president Obama algatatud „Võidujooksu tippu“ (*Race to*

*the Top*) üheks sihiks kooliõpilaste teadmiste taseme ühtlustamine kogu riigis.

### Matemaatikat vajavad kõik

Selle aasta märtsi algul kutsusid USA osariikide kubernerid (välja arvatud Alaska ja Texas) ja haridusosakondade juhatajad kokku ekspertide paneeli, kellele tehti ülesandeks töötada välja emakeele ja matemaatika üleriigilised standardid. Neile ainetele omistatakse suurt tähtsust põhjusel, et nii praktika kui ka uurimistulemused tõestavad – kui laps ei ole 4. klassi lõpuks omandanud teatud mahus sõnavara, on ta määratud virelema vanemates klassides ega tõuse kunagi kõrgkooli tasemele. Teisisõnu, õpilane, kes ei ole võimeline mõistma õpikute ja keerukama mõttekäigu keelt, jääb igavesti harimatuks. Sama on täheldatud matemaatika puhul. Kui õpilane ei saa alg- ja põhikoolis matemaatikas põhja alla, on ta sama hästi kui võimetu omandama gümnaasiumikursust, rääkimata juba kolledži omast. Kui veel kümme aastat tagasi oldi Ühendriikides seisukohal, et matemaatikat tasub õpetada vaid nn matemaatikaajudele, siis nüüd on jõutud otse vastupidisele järeldusele – matemaatikat on võimeline õppima iga inimene ja seda vajab ükskõik millise elukutse esindaja.

Kui koostatavad standardid peaksid jõustuma, tähendab see ühtlasi, et õpetajate ja koolijuhatajate lattu tõstetakse kõrgele. See omakorda eeldab tihedat sõela palkamisel, regulaarset enesetäiendamist ja aruandmist. Kõrgemate nõudmistega kaasnevad aga ka suurejoonelised rahaautasud uuenduslembestele ja tulemuslikele koolidele ning nende õpetajatele ja administraatoritele.

Kuigi lepingukoolid kuuluvad rahvakoolide võrku, on neil erinevalt rahvakoolidest õigus otsustada ise oma tavalisest suurema aastaeelarve kulujaotuse üle. Samuti kuulub koolile vabadus valida õppeaineid, millele eriti suurt tähelepanu pööratakse. Nii tegutsevad matemaatika- ja täppisteaduste kallakuga, aga ka kunsti- või keeltekallakuga lepingukoolid. Lepingukoolides on ka pikapäevarühmad, mis rahvakoolis üldjuhul puuduvad. Lisaks laste heaolu teenimisele kätkevad pikapäevarühmad endas majanduslikku lisaväärtust. Uurimistulemuste kohaselt langeb lapsevanemate töö-

tõhusus tuntavalt sel tunnil, mil nende võsud saabuavad koolist inimtühja koju. Pikapäevarühma vanematega seda aga ei juhtu. Samal põhjusel – laste ula peale sattumise tagajärjed nii neile endile kui ka vanematele – on USA-s kaalutud aastaringset koolitööd.

### Lepingukool pole imerohi

Lepingukoole rahastatakse valdavas osas riigikassast, kuid palju heldemalt tavalistest koolidest – ühe õpilase peale aastas keskeltläbi 22% ehk 1800 dollarit rohkem. Ray Budde tuli samuti mõttele selgitada välja, millised kõrgkoolid saavad ellu kõige paremaid õpetajaid, ja teha uute õpetajate palkamisel panus just nende kasvandikele.

Kõige arvukamalt on tänase seisuga lepingukoole (58) Ühendriikide pealinnas. Kui ei kehtiks piiravat seadust, oleks neid ilmselt rohkemgi, sest Washingtoni peetakse juba pikemat aega USA hariduse hädaoruks. Õpilaste koguarv pealinnas lepingukoolides ulatub 26 000-ni. Olgu märgitud ka, et kaks kolmandikku neist pärineb madala sissetulekuga perekondadest.

President Obama koolireformi eeskujuks tunduvad olevat lepingukoolid, kuigi ta seda ametlikult deklareerinud ei ole. Küll on ta väljendanud poolehoidu lepingukoolide liikumisele. Üle kogu Ameerika lepingukoolidele üle minna pole võimalik, nagu mainitud, piiravate seaduste, aga ka kohalike haridusosakondade ja õpetajate ametiühingute vastuseisu tõttu. Kuid küllap kehtib ka lepingukoolide puhul reegel, et kõiki hädasid ravivat imerohtu pole.

### Sihiks tõsta õpetajate taset

„Võidujooksu tippu“ reklaaminäo au on endale võitnud Washington D.C. haridusosakonna juhataja Michelle Rhee, kes lepingukoolide tulise pooldajana sai võimaluse rahvakoole reformida ainult tänu sellele, et need tühjenesid kui aukliku põhjaga vaat lepingukoolide kasuks. Kuna majandussurutise rahanappus annab tunda ka erakoolides, on mõned neistki omandanud lepingustaatus. Nii oli D.C. praegune kesklinna rahvakool veel kaks aastat tagasi katoliku kool. Riigi raha kasutamise õiguse nimel kõrvaldati kooliseinte vahelt kõik ususümbolid ja õppekavast religioon. Muus jäi kõik nii nagu enne: õpetajateks on nunnad ja



**Washingtoni algkooli lapsed, kes kogusid Haiti maavärina ohvrite heaks üle 6000 dollari.**

Foto erakogust

pinkid nükkivad poisid-tüdrukud kannavad isegi sama vormi mis katoliku koolis. Lõdvendatud pole ka katoliku koolide ranget distsipliini ega madaldatud akadeemilisi nõudmisi. Vanematel pole kooli staatuse muutmise vastu midagi, sest paljud USA usukoolid, kveekerite, anglikaani ja katoliku omad kindlasti, võtavad vastu ka muude usutunnistuste järgijaid ega püüa neid oma usku pöörata.

Praeguse seisuga on Michelle Rhee kõik jõupingutused suunatud D.C. õpetajaskonna taseme tõstmisele. Ta rõhutab ikka ja jälle, et koolisüsteemis alati nappivat raha ei tule paigutada esmajärjekorras mitte kallisse klassiruumitehnoloogiasse, vaid õpetajate palgafondi. Viimast eeskätt selleks, et meelitada USA tippülikoolide lõpetajaid tööle Washingtoni rahvakoolidesse. Riigi keskmisest ligi kaks ja pool korda suuremat palka ei maksta Washingtoni õpetajatele aga

mitte CV, vaid klassiruumis saavutatud tulemuste eest. Kui õpetajal pole aastase katseaja lõpul ette näidata mingit progressi, on ta sunnitud lahkuma. Ka ei jaga Rhee aastakümneid Ameerikas kehtinud arusaama, et pedagoogilised teadmised peavad õpetajal olema, aga erialased võivad olla. Nii on USA füüsikaõpetajatest vaid viieteistkümmel protsendil selles aines bakalaureuse- või magistrikraad. Nõnda võibki Michelle Rhee valitsuse all Washingtoni koolides ette tulla, et füüsikat-keemiat või matemaatikat õpetab mitte pedagoogikakraadi, vaid inseneridiplomiga koolmeister.

### **Michelle Rhee kardinaalsed meetmed**

Pealinna hariduspoliitika ümberkujundamisel on Rhee töötanud hoiduda ealises diskrimineerimisest, aga ta ei välista olukordi, kus lapsel on noore õpe-

tajaga kergem ühist keelt leida kui vana ja kogenud pedagoogiga, kelle meelest noorus on päästmatult hukas. Oma ametiaja jooksul on Rhee sulgenud õige mitu pooltühjade klassidega rahvakooli, vallandanud hulga saamatuid koolijuhatajaid ja allapoole keskmist taset õpetajaid. Ja mis pattu salata, ta on sellega ära teeninud laialdase pahameele. Veel üsna hiljuti püüdis Washington Postis pea iga nädal pilku uudis Rheest, mõnikord lausa tabloidse värvinguga, mis soliidse Posti puhul pole tavaline. Näiteks seisis 3. veebruaril esilehel pealkiri „Rhee uus vastuolu“ viitega leheküljele 2. Pöörad lehte ja seal seisab suurte tähtedega „Rhee järjekordse vastuolu peaosas“. Alles artikli esimesest lausest selgub: „Sedapuhku on tegemist Rhee vastuoluga, milles tal endal pole mingit osa.“ Ainus järeldus – haridusosakonna juhataja nimi tõstab lehe läbimüüki.

Alguse sai Rhee viimane, kurikuulsavõitu menu intervjuust, kus muu hulgas päriti aru enam kui kahesaja õpetaja vallandamise põhjuste kohta. Rhee näpsas: „Ma vallandasin õpetajad, kes löid lapsi, seksisid lastega ja puudusid töölt põhjuseta 78 päeva.” Pealinna koolides üle kahesaja sellise tegelase? Loomulikult puhkes torm ja mitte ainult lapsevanemate hulgas. Neli päeva hiljem seletas Rhee, et vallandatud hulgas oli üks kahtlusalune lapseahistaja, kuus ihunuhtlust rakendanud ja kaks pidevalt tööluuse harrastanud.

2007. aastal, kui Rhee ametisse astus, pandi talle suuri lootusi ja tundub, et õigusega. Pealinna koolide tase on tõusnud. Langenud on aga Rhee populaarsusnäitaja. Haridusosakonna juhataja ise küsitlustulemusi südamesse ei võta, öeldes, et tal pole olnud plaanis populaarsuskonkurssi võita. Küllap toetab sellist muretut suhtumist ka tõsiasi, et Ameerika haridusosakondade juhatajad on ühed kõige ebapopulaarsemad ametiisikud üldse. Nende keskmine ametiaeg üle kogu riigi kestab keskkeltläbi kolm ja pool aastat ja seda isegi juhul, kui nad süsteemi alustalade kallale ei kipu nagu Michelle Rhee. Suhtelise sõltumatuse tagab haridusjuhtidele asjaolu, et neid määravad ametisse linnapead, kes loomulikult eelistavad oma mõttekaaslasi.

### „Võidujooks tippu”

Obama valitsuse esimeses aastaeelarves eraldati „Võidujooksule tippu” 4,35 miljardit dollarit. Tänavuses eelarves lisati sellele veel 1,4 miljardit eesmärgil, et finantsraskustes osariigid ei peaks kärpima kulutusi haridusele. Seda raha ei jaotata aga laiali võrdselt kõigi osariikide vahel, vaid preemiana uuenduste eest. Nõnda on nüüd alanud võidujooks 700 miljoni dollarilise autasu nimel. Keskvallitsuse andmetel on tosina jagu osariike juba esitanud oma reformiplaanid. Rahakoti raudu hoidvas haridusministeeriumis vaetakse, millised ettepanekud on võltsid ja ebareaalsed, millised teostatavad ja uudsed. Minister Arne Duncan on hoiatanud ka, et saadab enamiku esimese ringi taotlejaist tagasi tühjade kätega, mis juba saigi osaks New Jersey osariigile. Paremini läks Louisina osariigil, mis esitas elektroonilise andmebaasimudeli, kus

õpilaste eksamitulemused seostatakse õpetajaga, kes neid koolitab, ja lõpuks ka õppeasutusega, kus koolmeister ise hariduse sai. Efektiveid kõrgkooli ei sisestata andmebaasi aga mitte üksnes kui tulevikukaadri taimelava. Osariigil on plaanis selliseid ülikooli ja kolledžeid kasutada ametis olevate õpetajate täienduskursuste baasina.

Virginia osariigis on vastset ametisse astunud kuberner teinud panuse aga lepingukoolidele, millele eelmised administratsioonid olid vastu. Nõnda töötabki selles suures ja rahvarikkas osariigis praegu ainult kolm lepingukooli. Lisaks lepingukoolide arvu suurendamisele taotleb Virginia võidujooksu raames vähemalt 350 miljonit dollarit. Texase osariigi kuberner seevastu lükkas võidujooksu ja sellega kaasnevad summad kategooriliselt tagasi, deklareerides: „Me peaksime segased olema, kui usaldame oma laste tuleviku üle otsustamise tuhandete miilide kaugusel töötavate bürokraatide ja erihuvigruppide kätte.” Kokku on Texasel ligi 17 000 era-, rahva- ja lepingukooli. Lepingukoolide osatähtsus on tagasihoidlik. 750 000 elanikuga pealinnas Austinis näiteks tegutseb 22 lepingukooli ja 6,3 miljoni elanikuga Dallases 40.

USA teine rahvarikkaim osariik California seevastu on riigi raha saamiseks koostanud põhjaliku reformiplaani, milles kesksel kohal õpetajate ning koolijuhatajate töö, õpilaste saavutuste ja taseme regulaarne hindamine.

Laias laastus on USA-s õpetaja töö headust seni hinnatud laste eksamitulemuste põhjal. Viimasel ajal on aga tugevnenud hääled, et nagu eksamitulemused pole lapse teadmiste ainus näitaja, pole need ka õpetaja efektiivse töö ainus kriteerium. Haritlaste lastel on oma kehvematest oludest pärit eakaaslaste ees kooli astumisel selge edumaa ja seda ei ole ka kõige parem ning võimekam õpetaja suuteline aasta-paariga ühtlustama. Ainult õpilaste testitulemuste järgi õpetaja tööle hinnangu andmine on sellisel juhul ilmselge ülekohus mõne võimeka ja entusiastliku koolmeistri vastu. Nii näebki „Võidujooks tippu” ette, et laste testitulemused moodustavad õpetaja töö hindest vaid poole. Ülejäänud pooles võetakse arvesse õpetaja leidlikkust, tema uudseid töövõtteid ja võimet lapsi kaasa haarata.

### Haritud kodanikud – jõukas riik

President Obama on korduvalt tsiteerinud lauset: haritud kodanikega riik on jõukas riik. „Võidujooks tippu” ei muuda USA-d kindlasti selles mõttes jõukaks tema ametiaja jooksul, isegi kui neid saab olema kaks. Üks on aga kindel, seoses uue algatusega on Ühendriikides elavnenud diskussioon koolide ja hariduse üle ning tulnud välja mõnegi helge mõttega, näiteks et varase stardi programm tuleb üle vaadata. Riik ei saa kehvikeret oma hoole alla võtta, aga riigi võimuses on vältida olukorda, kus vaesus mõjutab lapse õppimisvõimet. Üks uurimus teise järel tõestab, et haritlaste lapsed ei ole ilmingimata andekamad, nad lihtsalt naudivad koduse varase stardi vilju. Näiteks viieaastaste laste sõnavara võrreldes selgus, et kehvade perede lastel oli see enam kui poole võrra vaesem haritlaste perede järeltulijate omast. Järelikult on investeringud laste koolieelsesse õpetamisse parim ja odavaim viis suurendada rahva sotsiaalset mobiilsust ja vältida põlvkondliku vaesust. Ja lõpuks – esimest korda viimaste kümnendite jooksul pööratakse USA-s tõsist tähelepanu õpetajate enda teadmiste tasemele ning ollakse valmis koolmeistriteid nende suutlikkuse eest heldelt tasustama. Viimane peaks võrduma õpetaja sotsiaalse staatuse tõstmisega, sest, mis pattu salata, isegi arenenud riigid on selles osas oma kodanikele võlgu. Muidugi, alati saab olla hullem. Näiteks Pakistanis, kus on rängimast rängim solvang teisele öelda – mine ja hakka õpetajaks!